

De Drents- Friese
Grensstreek

Streekverhalen
uit het verleden

Drentse

In het project **Streekverhalen** werden bewoners uit zorginstellingen en de omgeving geïnterviewd. Elk van hen vertelde een uniek verhaal over hun leven in de **Drents-Friese Grensstreek**. De verhalen zijn samengevoegd tot deze brochure.

Appelscha	4
Henk Jongswa	6
Aaltje van Weperen	8
Piet Smilda	10
Marianne van Emst	12
Tinus Hofstra	14

Het Appelscha zoals we het vandaag de dag kennen is ligt in de provincie Friesland. Vroeger behoorde Appelscha tot het bisdom Utrecht, waartoe eveneens het huidige Overijssel en het graafschap Drenthe behoorden.

Wanneer het in deze brochure over het 'oude Appelscha' gaat wordt bedoeld: Het Appelscha voordat de Friezen de overhand kregen. Het huidige Appelscha wordt daarom ook wel 'nieuw Appelscha' genoemd.

In 1827 telde het oude Appelscha ongeveer 150 inwoners en bestond het uit 13 boerderijen. Maar toen de vervening begon, kwamen er duizenden Friese arbeiders om turf te winnen. Deze Friese arbeiders woonden in hutjes op het veen en gingen geregeld terug naar Friesland.

Als arbeider mocht je pas een huis bouwen in het dorp als je een vermogen had boven de 300 gulden. Hierdoor woonden alleen smeden, bakkers en de middenstand in het dorp. De Drentse boeren in oud Appelscha waren eigenaar van de uitgestrekte heidevelden ten zuiden van het oude dorp Appelscha, de huidige Boerenstreek, en het grote hoogveengebied ten noorden hiervan. Iedere Drentse boer had een waardeel van deze heidevelden en het grote hoogveengebied rondom Appelscha. Wanneer iemand deze boerderijen opkocht, werd hij zodoende mede-eigenaar van deze heidegronden en het hoogveen. Deze grondgebieden bevatten veel turf. De Friese familie Lyclama à Nijeholt begon al in de 17e eeuw met het opkopen van deze 13 boerderijen aan de Boerenstreek in Appelscha. Hierdoor verkregen zij steeds meer heidegrond en hoogveen gebied waar dus veel turf te winnen viel.

In Drenthe, evenals in de Stellingwerven, was het gebruikelijk dat een boerderij niet werd opgesplitst, maar in bezit bleef van de hele familie. Als een boerderij eerst in handen was van twee broers en die elk tien kinderen kregen was de boerderij hierna in bezit van 20 personen die allemaal evenveel recht hadden op de boerderij. Zo kon een boerderij uit wel 84 eigenaren bestaan. Friese en Groningse boeren hadden, in tegenstelling tot de Drentse boeren, het eerstgeboorterecht. Hierdoor bleef de boerderij in handen

van één eigenaar. Friese boeren hielden om deze reden hun gezinnen ook klein. Mocht het wel gebeuren dat één boerderij te veel eigenaren kreeg, dan kochten ze andere boerderijen op in de nieuw ontstane veenkoloniën in Drenthe en Groningen. De voorheen genoemde Friese familie Lyclama à Nijeholt kreeg door het opkopen van de boerderijen de daarmee verbonden waardepapieren van het grond in bezit. In 1825 verkochten nazaten van de familie het aan de Maatschappij van Weldadigheid. Ook Albert Beerents Prakken uit Oosterwolde kreeg door de aankoop van boerderijen rond 1830 een groot gebied in handen. Hier behoorde het Appelscha veld toe, wat uit zandduinen en harde zandige heide bestond. Om het stuiven van het zand tegen te gaan plantte hij bossen aan, die later werden overgenomen door Staatsbosbeheer. Zij plantten uiteindelijk 20 miljoen bomen. Albert Prakken liet één van zijn boerderijen in 1858 ombouwen tot uitspanning, waar mensen wat konden eten en drinken. Hierbij werd een gedenksteen geplaatst met het opschrift 'Duinenzathe' (boerderij op duinen), ter herinnering aan de oorspronkelijke boerderij. Deze naam zou later worden gebruikt voor de speeltuin die in 1930 bij de uitspanning werd geopend. Uit deze speeltuin is het huidige Verkeers & Attractiepark Duinen Zathe ontstaan wat nu gelegen ligt ten Noorden van de Wester Es in Appelscha.

Henk Jongsma groeide op in Appelscha op Hildenberg. Hij noemt dit "de mooiste kant van Appelscha." Zijn ouders woonden daar met tien kinderen op een kleine zelfvoorzienende boerderij. Henk is geboren in 1940 en herinnert zich de oorlogsverhalen nog goed.

Henk Jongsma

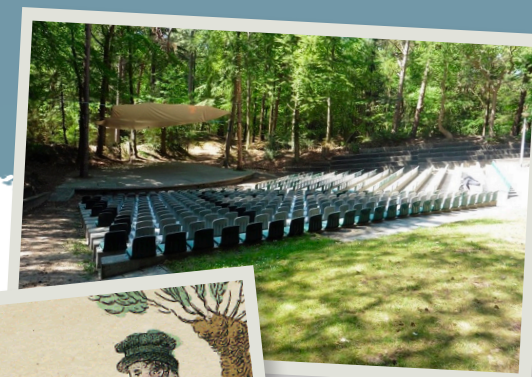
De lagere school in Appelscha lag drie kilometer van Henk zijn huis. De eerste kilometer was een modderig zandpad die hij elke dag op klompen aflegde. Sommige buurtgenoten hadden een fiets tot hun beschikking, maar ook zij waren vaak gedwongen te lopen: "We hadden toen niet de wegen zoals we die nu hebben." Om de tocht sneller te laten verlopen, werd er veel gespeeld onderweg. Een oud fietswiel, waarvan de band en spaken verwijderd waren, voor je uit laten rollen/duwen door middel van een korte dikke stok die precies in de gleuf paste, was hier een voorbeeld van. Ook wel bekend als: hoepelen. Dit spel was uitermate geschikt om tegen elkaar te racen en tegelijkertijd het tempo op te voeren waarmee je naar school liep. Na de lagere school ging Henk naar de Mulo in Oosterwolde. Toen kreeg hij voor het eerst een fiets. Om deze fiets te bekostigen, had Henk in de zomer een bijbaan bij een boer in Appelscha als aardappelrooier (wat toen nog met de

hand gebeurde). Vanaf zijn 17e kreeg Henk vervolgens een baantje bij de bakker in Appelscha. Hij werkte hier vooral in de zomer, wanneer er veel vakantiegegers waren. Deze verbleven vooral in tenten in de boerenstreek. Mensen uit Groningen en Friesland voelden zich aangetrokken tot het andere landschap. Voor dit opkomende toerisme werden houten vakantiewoningen gebouwd. Een voorbeeld was de camping in de boerenstreek bij Duinen Zathe (in de volksmond: Kampong). De camping bestond uit allerlei gebouwtjes (van verschillende bouwmaterialen) die zogenaamde vakantiehuusjes moesten voorstellen: "Als ik 's ochtends de deur open trok om brood te leveren, dan rolden de bewoners met kind en al naar buiten." Door zijn bijbaantje bij de bakker leerde hij veel mensen kennen, waaronder ook veel meiden, die hij dan 's avonds weer tegenkwam in de boerenstreek. "Je hebt een mooie tijd gemist!" voegt hij hier

gebied waar de jongeren elkaar opzochten. Het is dan ook niet zonder reden dat dit gebied de huwelijksmarkt werd genoemd. De huwelijksmarkt bestond uit het gebied van Duinen Zathe naar theehuis de Bosberg richting de uitkijktoren en de daar achtergelegen zandvlakte. Daar liep men domweg wat heen en weer. Deze happening was niet alleen voor de jeugd vertelt Henk: "Dit schouwspel trok ook de oudere gezinnen met kinderen aan. Deze zaten aan de zijkant van de route in het zand onder het genot van een ijsje de flanerende jongeren te observeren." Als je deze route aan het bewandelen was met je vrienden dan probeerde je contact te maken met de meiden vertelt Henk: "Als dit lukte, ging je steeds dichterbij lopen en vroeg je ze vervolgens mee naar de film." Deze films werden op de zondagavond gedraaid in het bekende openluchttheater van Appelscha, op 200

meter afstand van theehuisje de Bosberg. Dit openluchttheater bood plaats aan 2.000 toeschouwers en was ontzettend belangrijk voor de regio. "Het openluchttheater heeft het toerisme dan ook in een stroomversnelling gebracht," zegt Henk. Het openluchttheater, tegenwoordig "De Koele" genoemd, is in 2009 weer heropend en speelt weer een zeer belangrijke rol als toeristische attractie. Op dit moment is Henk Jongsma woonachtig in het Drentse Westerbork. Hoewel hij opgegroeid is in Friesland, voelt hij zich meer verbonden met de Drentse identiteit.

"Als ik 's ochtends de deur open trok om brood te leveren, dan rolden de bewoners met kind en al naar buiten."

© Sytze Veen

© Museumkinderwereld.nl

Aaltje van Weperen

Aaltje van Weperen is geboren en getogen in Zandhuizen, een dorpje vlakbij Noordwolde. Haar ouders hadden hier een boerderij. Haar moeder kwam uit Makkinga en haar vader uit Zandhuizen.

Aaltje moest op jonge leeftijd al helpen met melken, omdat haar moeder ziek was. "Dat was hard werken" vertelt ze. Om 4 uur moest ze opstaan om haar vader te helpen met melken, om later die dag om 10 uur 's avonds alweer in bed te duiken. "Er wou wel eens visite langskomen na 10 uur, maar dan hadden we de deur al dicht. Die deed ik dan wel eens los om ze toch te ontvangen." Aaltje was de oudste thuis en had een gehandicapt zusje die ze onder haar hoede nam.

Elke dag moest ze drie kwartier lopen naar school. Dit deed ze samen met een groepje jongeren uit de buurt. Iedereen wachtte op elkaar en ze liepen na schooltijd samen terug. "Tijd voor spelletjes was er niet onderweg. We moesten maken dat we thuis kwamen want de tijd was kort." Toch ontdekte ze een spel dat niet tijdrovend was: de nummerplaten van auto's die langsreden opschrijven en proberen te onthouden. "Dat hoef je nu niet meer te doen" grapt ze. Onderweg was er ook wel eens ruzie. De klompen waar

men toen op liep, kwamen dan goed van pas. Deze werden dan vaak naar iemands hoofd geslingerd. Over de oorlog vertelt Aaltje dat ze altijd binnen moesten blijven achter de verduisterde ramen. "Mijn vader sliep vaak in het hooi, omdat hij bang was opgehaald te worden om voor de Duitsers te moeten werken." Ze herinnert zich nog goed dat de Duitsers 's nachts langskwamen. "Om de anderhalve meter staken ze dan met een bajonet of andere scherpe voorwerpen in het hooi. Gelukkig was er een ruimte onder het hooi waar mijn vader veilig zat verborgen."

"Mijn man heb ik op de huwelijksmarkt leren kennen."

De huwelijksmarkt

Na de lagere school ging ze naar de huishoudschool in Noordwolde. Hierna werkte ze bij verschillende gezinnen in de buurt van haar ouderlijk huis. "Van mijn moeder mocht ik nooit thuis zijn. Ze wou niet dat ik klusjes wegnam voor mijn gehandicapte zusje. Zo bleven er thuis genoeg klusjes voor haar over." Ze had een sterke band met haar zusje en heeft zich altijd verwonderd over hoe er met haar zusje werd omgegaan. "Als we met school gingen schaatsen, kreeg mijn zus na afloop altijd een cadeau mee voor haar prestatie." In haar vrije tijd ging Aaltje naar Noordwolde om te fietsen of te wandelen, zoals vele andere jongeren deden. Op zondagavond werd er een uitstapje gemaakt naar Appelscha, naar de huwelijksmarkt. "Mensen liepen daar buik aan buik, zo druk was het daar" vertelt ze - er was genoeg keuze. Als je iemand leuk vond, stond je met diegene te kletsen aan de kant van de weg." Zelf keek ze vaak

eerst de kat uit de boom. Op het eind van de avond keerde de groep samen terug. Je zorgde dat je op de afgesproken tijd bij de kruising was. Er bleef niemand achter. Zo had je bescherming. "Mijn man heb ik op de huwelijksmarkt leren kennen." Ze veronderstelt dat ze vast niet de enige is. Aaltje en haar man gaan ten slotte in Elsloo op een boerderij wonen. In de stad wonen lijkt Aaltje maar niks omdat ze erg gesteld is op het platte land. "Ik ben iemand van de buurt en houd van de mensen." Na schooltijd bleven er vaak kinderen bij haar op de boerderij spelen. Hier speelden de kinderen vaak verstopperijtje. Speciaal voor de kinderen bleef er een hooibult liggen om in te spelen tot grote verbazing van de burens. Hoe kun je dat nou doen? Thuis werd er Stellingwerfs gepraat. "Gewoon plat proaten" aldus Aaltje. Aan de vraag of ze zich meer Fries of Drents voelt, wil ze zich niet branden. "Ik ben een echte Stellingwerfer."

© Archief Historische Vereniging van Appelscha

© nielsroelen.com

Piet Smilda

Piet Smilda is in Zevenhuizen geboren. Een streekdorp in Groningen ten noorden van Haulerwijk bij de Drents-Friese grensstreek. Piet omschrijft Zevenhuizen als een echt streekdorp, waar iedereen elkaar kende.

"Als ik nu iemand zijn naam hoor zeggen en zegt dat hij uit Zevenhuizen komt, dan zeg ik: dat is geen echte Zevenhuister! Ik heb alle namen wel gekend. Dat kwam ook door het bedrijf dat we hadden." Zijn vader, die ook uit Zevenhuizen komt, begon er in 1920 een transportbedrijf. Deze bodedienst vertegenwoordigde de klanten uit het dorp voor het halen van goederen uit de stad. "Na de oorlog kreeg iedereen een auto, toen is deze bodedienst verloren gegaan. De mensen konden toen zelf spullen uit de stad halen." Maar het familiebedrijf bestaat tot op de dag van vandaag als transport- en verhuisbedrijf: er rijden nu ongeveer 30 vrachtwagens van Smilda over de wegen. De eerste vrachtauto kwam in de jaren 30. Deze werd echter door

"Als ik nu iemand zijn naam hoor zeggen en dat hij uit Zevenhuizen komt, dan zeg ik: dat is geen echte Zevenhuister! Ik heb alle namen wel gekend."

de Duitsers in beslag genomen. Daar kregen ze twee paarden voor terug waar zij toen mee moesten zien rond te komen. "Na de oorlog kregen we er een mooiere vrachtauto voor terug" - zegt Piet. Piet herinnert zich nog dat er onderduikers

© smilda.nl

© ansichtkaartenbeurs.nl

werden opgepakt. Zelf hadden ze geen onderduikers in huis, maar evacués uit Limburg. Zij werden verspreid over het dorp. Het aantal evacués was afhankelijk van de grootte van het huis. Piet kende een aantal mensen in Zevenhuizen die door de Duitsers zijn opgepakt en in de nacht zijn vermoord: "Dit waren vaak represailles van eerder plaatsgevonden acties van het verzet." Ook vertelt Piet over een bommenwerper die op één kilometer afstand van zijn huis neerstort. De piloten overleefden deze crash niet. Ondertussen werden boerderijen van Joden door Duitsers bezet; hier kwamen in de oorlog NSB-ers wonen. Na de oorlog zijn deze NSB-ers opgepakt en naar Westerbork gebracht om daar te wachten op een veroordeling.

Van werknemer naar bewoner

Piet ging in Leek naar de lagere school.

Hij ging hier op de fiets naartoe. "Een luxe in die tijd" - zegt Piet. Na schooltijd hielp hij zijn vader en oudste broer met de nachtdiensten. Uiteindelijk haalde Piet zijn opleiding tot verpleegkundige in Assen. In het Academisch Ziekenhuis in Groningen leerde hij zijn vrouw kennen. In 1970 verhuisden ze beiden naar Oosterwolde waar hij en zijn vrouw werden aangenomen bij de zorginstelling Stellinghagen. Toen heette het nog Mariënhof en werkten er nog vijf nonnen. Piet was, voordat hij in Oosterwolde kwam werken, niet bekend met het gebied. Hij was hier meerdere malen met de vrachtwagen geweest, maar ze waren meer op Groningen georiënteerd. De Friese taal weerhield hem ervan om deze kant op te gaan. Nu woont Piet zelf in zorginstelling Stellinghagen. "Toen ik hier kwam wonen, had ik bij wijze van spreken een tolk nodig!" Al met al heeft Piet 50 jaar in de zorg gewerkt.

Marianne van Emst

Marianne van Emst is in 1938 geboren in het ziekenhuis in Groningen. De eerste 8 jaar van haar leven bracht ze door in Appelscha.

Haar vader, die was opgegroeid in Nunspeet, verhuisde naar Appelscha, waar hij in 1920 werd aangesteld als boswachter in de eerste klasse. Hij werkte mee aan de aanplanting van de bossen rondom Appelscha, waarvoor hij stage liep in Dwingeloo. "Tijdens zijn stage vroeg hij of er ook ander eten was dan bruine bonen - je kan rustig een keer witte bonen krijgen - was het antwoord waarop hij niet gehoopt had..." zegt Marianne lachend.

Tijdens een razzia in 1944 is Mariannes vader opgepakt door de Duitsers omdat hij in het verzet zat. Door zijn boswachtersfunctie kon hij schuilplaatsen creëren in het bos om Joden en geallieerden te verstoppen. Uiteindelijk is vader Emst verraden door een collega. De dag voor de razzia vierde Marianne haar zesde verjaardag, op de dag zelf was haar moeder jarig. "Het is dan ook geen toeval dat hij uitgerekend op die datum is opgepakt. De

Bovenstaand de oorkonde van Eisenhower (links) voor het verlenen van schuilplaatsen aan Amerikaanse soldaten gericht aan Marinus van Emst (rechts op foto).

Duitsers wisten dat mijn vader thuis zou zijn" zegt Marianne.

Na nog twee jaar in de boswachterij in Appelscha gewoond te hebben en een jaar bij de familie, verhuisde Marianne met haar moeder naar Smilde in Drenthe. Haar moeder hertrouwde met

"De bewoners van Smilde noemden we vroeger Drentse roegstatten. Het kon ze niet schelen hoe ze eruit zagen. Appelscha was netter volk."

de directeur van de zuivelfabriek. Na de lagere school ging Marianne naar de Ulo in Smilde. Met vrienden van de lagere school ging ze wel eens belletje lellen: "We hadden het voorzien op één huisnummertje. Als je daar aanbelde, dan stormde hij het huis uit, maar we waren net allemaal eventjes te vlug!"

Marianne vervolgde haar weg op de huishoudschool in Groningen, terwijl ze in Appelscha bij familie inwoonde. Ook Marianne is bekend met de huwelijksmarkt: "Het was er vreselijk druk." Haar oom en tante woonden halverwege de Bosweg. Vanaf de Bruglaan duurde het zo'n vijf minuten om de Bosweg te bereiken; op zondagavond tijdens de huwelijksmarkt nam dit drie kwartier in beslag. "Op de huwelijksmarkt werd flink geflikflooid moet je maar op rekenen." Marianne ontmoette hier haar man, die aanvankelijk bang was dat ze er met iemand anders

vandoor zou gaan. Toen het lukte om haar te veroveren, zijn ze samen op een boerderij nabij Elsloo gaan wonen. Hoewel Marianne lange tijd in Smilde heeft gewoond, voelt ze zich meer Fries dan Drents: "Ik mocht eerder van mijn Friese moeder niet Fries praten, omdat mijn vader uit Vierhouten kwam." Ze vindt Drenten maar 'aparte mensen': "De bewoners van Smilde noemden we vroeger Drentse roegstatten. Het kon ze niet schelen hoe ze eruit zagen. Appelscha was netter volk." Deze beide groepen botsten als ze elkaar tegenkwamen op de huwelijksmarkt. Marianne: "Denk maar niet dat een jongen van Smilde met een meisje uit Appelscha gaat!" Vaak liep dit uit op gevechten onderling. Het lukte een aantal jongens uit Smilde toch om meisjes uit Appelscha te 'schaken'. Zo zijn er toch een aantal meisjes uit Appelscha in Smilde terechtgekomen.

Tinus Hofstra

Al zijn hele leven woont Tinus Hofstra in Appelscha. 87 jaar geleden werd hij geboren op een boerderij in Ravenswoud.

Het gezin Hofstra bestond naast Tinus uit nog 10 kinderen. Zijn vader was loonwerker en bracht blokken turf uit het veld naar de mensen:

"Mijn zusje en ik moesten vaak helpen. Dan werden we 's nachts om twee uur uit bed getrokken en moesten we de turven op de kar stapelen en de paarden spannen. Als de paarden niet meewerkten, waren we soms tijden bezig om ze te vangen. Best zwaar voor een kleine jongen."

Tinus vertelt dat hij daarom 's middags op school vaak lag te slapen. Naast het loonwerk was de familie werkzaam op de melkveehouderij. Op zaterdagmiddag zaten er soms wel twintig personen aan tafel te eten. Aan tafel schoven ook mensen aan die tijdens de bezetting voor de Duitsers in het bos moesten werken. Zij kapten bomen en brachten deze naar Duitse bunkers toe. Tinus herinnert zich dan ook nog veel van de oorlog:

"Als de paarden niet meewerkten, waren we soms tijden bezig om ze te vangen."

"Bij mij op de lagere school zat de hoofdmeester bij de ondergrondse, het verzet. Tegelijkertijd stond er ook iemand die lid was van de NSB voor de klas. Dat ging natuurlijk niet samen. De hoofdmeester sliep dan ook vaak bij boeren, omdat hij het thuis niet vertrouwde. Toen hij een avond besloot om wel thuis te overnachten, werd hij middenin de nacht uit bed gehaald en doodgeschoten."

© oorlogsslachtoffers.nl

Turf transport

Na de lagere school werkte Tinus ook bij andere boeren in loondienst. Zijn werkzaamheden bestonden uit aardappels rooien en turf graven. Hij trouwde in 1956, waarna hij introk bij zijn schoonouders op de boerderij. Hier heeft hij 9 jaar gewoond en gewerkt. Daarna verruilde Tinus het boerenleven voor een andere baan:

"Ik reed melk voor de melkfabriek in Oosterwolde. Met een trekker haalde ik de volle melkbussen bij de boeren op. Met de komst van de melkwagen werd mijn beroep overbodig."

Op 65 jarige leeftijd ging hij met pensioen terwijl Tinus liever had doorgewerkt:

"Ik wilde er niet uit, maar toen keurden ze mij af."

De meeste binding heeft Tinus met het gebied waar de boerderij van zijn schoonvader stond en waar hij 9 jaar heeft gewerkt. Deze boerderij stond in het gebied dat 'de tachtig bunder' wordt genoemd.

"Bij mij op de lagere school zat de hoofdmeester bij de ondergrondse, het verzet. Tegelijkertijd stond er ook iemand die lid was van de NSB voor de klas. Dat ging natuurlijk niet samen."

© teunis.bunt.blogspot.com

Drenthe

Oerprovincie van Nederland

provinsje fryslân
provincie fryslân

Dit project is mogelijk gemaakt dankzij een financiële bijdrage van de Provincie Fryslân en de Provincie Drenthe. Realisatie IVN Natuureducatie, in samenwerking met Stellinghaven Oosterwolde ZuidOostzorg en zorgcentrum Riemsoord.